

Waldemar Rakocy

Czas powstania Drugiego Listu do Koryntian

Collectanea Theologica 73/3, 33-39

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WALDEMAR RAKOCY, LUBLIN

CZAS POWSTANIA DRUGIEGO LISTU DO KORYNTIAN

Mówiąc o czasie napisania przez Pawła Drugiego Listu do Koryntian mamy na myśli najpierw porę roku, następnie rok kalendarzowy. Przy określaniu daty 2 Kor ustalimy w pierwszej kolejności, czy zima spędzona przez Pawła w Koryncie (po 2 Kor), kiedy pisze List do Rzymian¹, jest tą najbliższą po opuszczeniu Efezu, czy np. kolejną. W drugim przypadku, 2 Kor mógł powstać w następnym roku od opuszczenia Efezu, a nawet później. Pewny punkt wyjścia przy analizie okoliczności stanowi zgodnie przyjmowane przez autorów – na podstawie 2 Kor 2, 12-13; 7, 5 nn. – napisanie listu w Macedonii. Przy ustalaniu czasu powstania 2 Kor nie ma większego znaczenia, czy list stanowi jedność literacką, czy nie². Zanegowanie jedności listu zmusza wprawdzie do wskazania czasu powstania poszczególnych jego części, jednak to, co nas interesuje to to, czy cały list (lub jego części) powstał (-ły) w roku opuszczenia przez Pawła Efezu czy później.

Zdania autorów na temat odstępu czasu między Pierwszym a Drugim Listem do Koryntian oraz od opuszczenia Efezu do przybycia na zimę do Koryntu są podzielone. Przeważająca dziś opinia głosi, że oba listy do Koryntian powstały w tym samym roku kalendarzowym, dzieli je nieco ponad sześć miesięcy, tzn. 2 Kor został napisany na jesieni, względnie późną jesienią³; tym samym powstał

¹ Autorzy są co do tego zgodni, zob. W. R a k o c y, *Rok przybycia Pawła do Jerozolimy ze składką* (Rz 15, 25), w: W. Chrostowski (oprac.), „*Żywe jest Słowo Boże i skuteczne*”. *Księga Pamiątkowa dla Ks. Prof. Bernarda Wodeckiego SVD w 50. rocznicę święceń kapłańskich*, Warszawa 2001, s. 285-291.

² Zob. stan badań na ten temat w: t e n Ź e, *2 Kor 10-13: tzw. „List we łzach”?* *RoczTeol* 48 (2001) z. 1, s. 122-132.

³ Zob. np. A. P l u m m e r, *The Second Epistle to the Corinthians*, ICC, Edinburgh 1915, s. XIX; Ph. E. H u g h e s, *The Second Epistle to the Corinthians*, NICNT, Grand Rapids (MI) 1962, s. XXXV; C. K. B a r r e t t, *The Second Epistle to the Corinthians*, London 1973, s. 5, 10; W. G. K ü m m e l, *Introduction to the New Testament*, London 1973, s. 293; R. P. M a r t i n, *2 Corinthians*, WBC 40, Waco 1986, s. XXXV; J. W. R o s t o n, R. R u b i n k i e w i c z, *Listy do Koryntian*, w: R. R u b i n k i e w i c z (red.), *Wstęp do Nowego Testamentu*, Poznań 1996, s. 342.

on w roku, w którym Paweł opuścił Efez. Spotykamy jednak opinie, że wydarzenia, jakie miały miejsce między 1 a 2 Kor, zajęły apostołowi znacznie więcej czasu. Tego zdania jest np. E. -B. Allo⁴, który uważa, że między obydwoma listami istnieje odstęp dwóch lat, tzn. 2 Kor został napisany latem, dwa lata po 1 Kor. W chronologii przedstawionej przez Allo, 2 Kor powstał w roku opuszczenia przez apostoła Efezu, przesuwając tylko czas napisania 1 Kor, tj. po pierwszym roku misji w mieście⁵. Przedstawiane przez większość autorów racje dowodzą, że czasem, jaki upłynął między 1 a 2 Kor, jest okres 6-8 miesięcy.

W ustaleniu czasu powstania 2 Kor większy problem stanowi możliwość napisania tego listu przez Pawła w kolejnym roku po opuszczeniu przezeń Efezu. Takie stanowisko reprezentuje J. Murphy-O'Connor⁶, który utrzymuje, że 2 Kor powstał na wiosnę następnego roku. Jego przyczynkiem nie wydłuża odstępu czasu między 1 a 2 Kor (ten od 1 Kor byłby dłuższy o kilka miesięcy) ani od opuszczenia Efezu (na jesieni), który byłby zbliżony do tradycyjnej opinii. Jedyną nowością to to, że apostoł spędza w Koryncie nie najbliższą, lecz kolejną zimą⁷. Bliski Murphy-O'Connorowi jest P. Furnish⁸, który uważa, że na wiosnę (latem) kolejnego roku Paweł napisał 2 Kor 10-13; przyjmuje jednocześnie, że rozdz. 1-9 powstały na jesieni roku, w którym apostoł opuścił Efez. Tym samym uważa, jak Murphy-O'Connor, że Paweł spędza w Koryncie zimą kolejnego roku.

Przyjrzyjmy się racjom przedstawionym przez Furnisha i Murphy-O'Connora, gdyż od rozwiązania tej kwestii zależy ustalenie czasu napisania 2 Kor. W swej chronologii Furnish⁹ nie dochodzi do ustalenia wiarygodnych czy prawdopodobnych punktów oparcia, rekonstruuje ogólny bieg wydarzeń. Potwierdza to jego stwierdzenie, że datacja jest w całości hipotetyczna i stanowi wyłącznie propozycję. Brak konkretnych przesłanek w jego chronologii nie pozwala ustosunkować się do ich wartości.

⁴ E. -B. A l l o, *Saint Paul. Seconde Épitre aux Corinthiens*, Études Bibliques, Paris 1956, s. LVII-LX.

⁵ T e n z e, *Saint Paul. Première Épitre aux Corinthiens*, tamże, s. LXXXVIII.

⁶ J. M u r p h y - O ' C o n n o r, *Paul. A Critical Life*, Oxford 1996, s. 308, 316-317.

⁷ Taką możliwość dopuszcza E. Dą b r o w s k i, *Listy do Koryntian. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1965, s. 61.

⁸ P. F u r n i s h, *II Corinthians*, AB 32A, New York 1984, s. 54-55.

⁹ *Tamże*, s. 35 nn.

Przyczynek Murphy-O'Connora należy do ostatnich w tej materii. Pogląd o napisaniu 2 Kor na wiosnę kolejnego roku po opuszczeniu przez Pawła Efezu jest w jego chronologii zależny od przyjęcia znacznego przedłużenia pobytu w mieście. Sądzi on, że apostoł opóźnił znacznie pierwotny plan (por. 1 Kor 16, 8) i opuścił Efez dopiero w październiku¹⁰. W konsekwencji przeziębienie w Koryncie, z czym zgadzają się autorzy¹¹, miało miejsce nie w roku opuszczenia Efezu, ale rok później. W związku z tym Murphy-O'Connor przedstawia okoliczności, które „zapełniają” okres od wiosny (powstanie 2 Kor) do zimy (pobyt w Koryncie).

W przypadku opuszczenia Efezu dopiero na jesieni Murphy-O'Connor znajduje uzasadnienie dla swej chronologii biegiem wydarzeń, jakie miały miejsce po 1 Kor – nawet jeżeli nie zgadzamy się z przedstawionymi przez niego racjami¹². Gorzej wygląda sprawa uzasadnienia opóźnienia o rok przybycia do Koryntu. Murphy-O'Connor¹³ uważa, że tym, co opóźniło przybycie, była misja Pawła w Illirii (por. Rz 15, 19). Wątpliwości budzi emocjonalne uzasadnienie tej tezy, przejawiające się w takich stwierdzeniach, jak: „An extended stay [w Macedonii] was imperative”, „The more he [Paweł] reflected, the clearer it became that...”, „The more Paul thought about his plans for the future, however, the more reasons he found not to hasten to Corinth”, „A free summer was a golden opportunity to again seek virgin territory...”, „The prospect must have been irresistible” (!). Opóźnienie dotarcia do Koryntu misją w Illirii, pomimo – jak sam przyznaje – zamiaru Pawła, aby przybyć tam szybko (por. 2 Kor 9, 4), uzasadnia jeszcze tym, że przez ostatnie cztery lata apostoł nie prowadził osobiście działalności misyjnej – teraz czuł taką potrzebę.

Stwierdzamy, że ani Murphy-O'Connor, ani Furnish nie przedstawiają racji poważnie uzasadniających swe opinie, a te, które podaje pierwszy z nich – wydaje się – mają dowieść faktu, którego celem jest zapełnienie okresu od wiosny do zimy. Ponadto, w innym

¹⁰ J. Murphy-O'Connor, *Paul*, s. 29.

¹¹ Zob. przyp. 1.

¹² Zob. W. Rakocy, *Przyczynek do dyskusji na temat powstania 1 Kor na wiosnę*, *Rocznik Teol* 49 (2002) z. 1, s. 111-122.

¹³ J. Murphy-O'Connor, *Paul*, s. 316.

miejscu stwierdza, że Paweł nie mógł dłużej opóźnić swego przybycia do Koryntu¹⁴.

W analizie chronologii wydarzeń pewny punkt – jak zostało już stwierdzone – stanowi spędzenie przez Pawła zimy w Koryncie (po misji w Efezie). Trudność polega na ustaleniu, czy była to najbliższa zima po opuszczeniu Efezu, czy kolejna (Furnish, Murphy-O'Connor). Przeciwno drugiej możliwości przemawiają następujące racje:

1. Najpierw brak dowodów za powyższą ewentualnością (jedynie przypuszczenia), co potwierdza argumentacja przedstawiona przez Furnisha i Murphy-O'Connora. Ponadto, w 2 Kor 9, 3-5 Paweł zachęca do ostatecznego zakończenia zbiórki; posłał nawet w tej sprawie braci (w. 3); ci mają dokończyć to, co było już gotowe w zeszłym roku (w. 5). Przybycie apostoła jest zatem bliskie. Sam Murphy-O'Connor uważa, że tylko bardzo ważna przyczyna (wg niego misja w Illirii) mogła opóźnić przybycie apostoła do Koryntu o przynajmniej 6 miesięcy. Czy przy napiętych relacjach z Koryntem i chęci jak najszybszego zakończenia składki Paweł podejmowałby nową misję w Illirii i o tyle opóźniał wizytę?

2. Poza tym nie ma żadnej pewności, że apostoł ewangelizował osobiście, a nawet w ogóle, Illirię. Według informacji z Rz 15, 19 należy raczej rozumieć, że tylko dotarł do jej granic¹⁵. Potwierdza to wzmianka w Tt 3, 12 o misji w Epirze, ale i ta może budzić wątpliwości, ponieważ list nie należy do autentycznego piśmiennictwa Pawła. Nie należy zatem szukać za wszelką cenę okresu, w którym miała miejsce misja Pawła do Illirii, gdyż mogli tego dokonać jego współpracownicy, jak w przypadku Kolosów, Hierapolis i Laodycei (por. Kol 1, 7-8; 2, 1; 4, 13).

3. Powstanie 2 Kor na wiosnę kolejnego roku podaje w wątpliwość również misja Tytusa, która trwałaby aż do tego czasu. Pawłowi zależało na szybkim spotkaniu z nim¹⁶. Murphy-O'Connor¹⁷ rozwiązuje ten problem, przesuując misję Tytusa na sierpień.

4. Najpoważniejszą rację za powstaniem 2 Kor w roku opuszczenia przez Pawła Efezu stanowią reakcje Koryntian, o których in-

¹⁴ Tamże, s. 323.

¹⁵ Por. C. E. B. Cranfield, *The Epistle to the Romans*, t. 2, ICC, Edinburgh 1979, s. 761-762; J. D. G. Dunn, *Romans 9-16*, WBC 38B, Dallas 1988, s. 864.

¹⁶ Zob. W. Rakocy, *2 Kor 1, 15-16: Pawłowy plan wizyt w Koryncie i jego realizacja*, RoczTeol 48 (2001) z. 1, s. 135.

¹⁷ J. Murphy-O'Connor, *Paul*, s. 297-299.

formuje on w tymże liście. W tzw. Liście we łzach apostoł tłumaczył się ze zmiany planu, o którym mowa w 2 Kor 1, 15-16 (por. 2, 1-4)¹⁸, mimo to Koryntianie wyrzucali mu, że go nie zrealizował. W „Liście we łzach” apostoł pisał również o nowym (przynajmniej przybliżonym) terminie wizyty w Koryncie; gdyż nie porzucił tego zamiaru, co potwierdza późniejsze przybycie; domagała się tego sytuacja, tj. napięte relacje ze wspólnotą; odwołanie jednego terminu wymagało przynajmniej zapowiedzi wizyty w przyszłości, jeżeli nie był w stanie wskazać konkretnego terminu. Jest bardzo prawdopodobne, że informował Koryntian o powrocie do planu z 1 Kor 16, 5-6. Z 2 Kor 12, 14 i 13, 1 wynika, że adresaci znają dobrze czas przybycia Pawła. Termin został zatem wcześniej ustalony lub przynajmniej wskazany w przybliżeniu.

Na podstawie powyższego wniosku przedstawiamy jeszcze jeden argument za tym, że Paweł nie mógł pisać 2 Kor w kolejnym roku po opuszczeniu Efezu. Argument dotyczy reakcji Koryntian na proponowany termin przybycia do nich apostoła. Oto on:

– Jeżeli Paweł zapowiadał w „Liście we łzach” powrót do planu z 1 Kor 16, w 2 Kor nie będzie śladu wymówek, pod warunkiem że jest pisany przed zimą; a jeżeli na wiosnę następnego roku, to Koryntianie niewątpliwie wypomnieliby mu niezrealizowanie tego planu – według 2 Kor wypominają tylko ten z 2 Kor 1, 15-16!

– Jeżeli Paweł zapowiadał w „Liście we łzach” wizytę w następnym roku, w momencie pisania 2 Kor – przed zimą czy nawet na wiosnę – Koryntianie robiliby mu wymówki, że nie tylko nie zrealizował pierwszego zamierzenia (z 2 Kor 1, 15-16), ale również, że opóźnia drugie zapowiedziane przybycie (por. też 1 Kor 4, 18-19). Ślad tego powinien się znaleźć w 2 Kor, jeżeli miał powstać w następnym roku po opuszczeniu Efezu, w liście jest natomiast tylko mowa o niezrealizowaniu planu z 2 Kor 1, 15-16. Dlatego najbardziej prawdopodobnym scenariuszem zapowiedzianym w „Liście we łzach” jest powrót Pawła do planu z 1 Kor 16¹⁹. To z kolei pociąga za sobą konieczność pisania 2 Kor (tzn. 1-9 i 10-13) przed zimą roku, w którym apostoł opuścił Efez, tzn. przed zimą spędzoną w Koryncie.

Powyższe racje każą wykluczyć możliwość powstania 2 Kor (nawet jego części) w następnym roku po opuszczeniu Efezu. W takim

¹⁸ Zob. W. R a k o c y, *2 Kor 10-13*, s. 128.

¹⁹ Ten plan wcielił też w życie (por. 2 Kor 2, 12-13 i 7, 5 nn.).

razie wyklucza to również opuszczenie Efezu z początkiem jesieni, jak proponuje np. Murphy-O'Connor. Paweł musiał mieć wystarczający czas na to, aby przed zimą dotrzeć przez Macedonię do Koryntu – tym samym ewentualne opóźnienie planu z 1 Kor 16, 8 nie było znaczne.

Wniosek, że 2 Kor (1-9 i 10-13) został napisany w roku, w którym Paweł opuścił Efez i jednocześnie jakiś czas przed zimą tego roku, którą spędza w Koryncie, pozwala wskazać rok kalendarzowy tych wydarzeń. We wcześniejszym artykule²⁰ ustaliliśmy, że początek 56 r. jest rokiem opuszczenia przez Pawła Koryntu i podróży do Jerozolimy ze składką, tym samym zimą w 55/56 r. spędza w Koryncie, wtedy też powstaje Rz. Skoro, jak wykazaliśmy ponadto w niniejszym artykule, zima w Koryncie jest tą bezpośrednio następującą po opuszczeniu Efezu, to opuszczenie stolicy Azji przez Pawła miało miejsce w 55 r., w tym też roku napisał 2 Kor. Odrzucenie jedności literackiej 2 Kor, co wydaje się bardzo prawdopodobne, zmusza do umieszczenia czasu powstania wszystkich części listu w 55 r.

Autorzy, zgadzający się z wnioskiem, że 2 Kor powstaje w roku opuszczenia przez Pawła Efezu, ustalają rok powstania listu na następujące lata: 55 r. (Plummer²¹, Martin²²); 55 lub 56 r. (Kümmel²³); 57 r. (Allo²⁴, Hughes²⁵, Rosłon-Rubinkiewicz²⁶); autorzy nie zgadzający się z tym: Murphy-O'Connor²⁷ (wiosna 55 r. – rozdz. 1-9; lato 55 r. – rozdz. 10-13), Furnish²⁸ (jesień 55 r. – rozdz. 1-9; wiosna/lato 56 r. – rozdz. 10-13).

2 Kor (przynajmniej rozdz. 1-9) musiał zostać napisany w Macedonii tyle czasu przed zimą, która zaczynała się dla podróży lądowych 11 listopada²⁹, aby ten, który był jego doręczycielem, zdążył na czas. Co więcej, apostoł przybywa do Koryntu jakiś czas po 2 Kor (wciąż przed zimą), gdyż w przeciwnym razie nie pisałby listu, ale

²⁰ W. R a k o c y, *Rok przybycia Pawła do Jerozolimy*, s. 285.

²¹ A. P l u m m e r, *II Corinthians*, s. XIX.

²² R. P. M a r t i n, *2 Corinthians*, s. XXXV.

²³ W. G. K ü m m e l, *Introduction*, s. 293.

²⁴ E. -B. A l l o, *Seconde Épitre aux Corinthiens*, s. LVII-LX.

²⁵ Ph. E. H u g h e s, *II Corinthians*, s. XXXV.

²⁶ J. W. R o s ł o n, R. R u b i n k i e w i c z, *Listy do Koryntian, Wstęp*, s. 342.

²⁷ J. M u r p h y - O ' C o n n o r, *Paul*, s. 308. 316 nn.

²⁸ P. F u r n i s h, *II Corinthians*, s. 55.

²⁹ W e g e c j u s z, *Epitoma rei militaris* IV, 39.

osobiście załatwiłby sprawę. Jeżeli dystans z Filipi do Koryntu wynosił ok. 730 km (z Tesaloniki – ok. 580), podróż zajmowała ok. miesiąca³⁰. Przy założeniu, że apostoł wyruszył z Macedonii do Koryntu np. dwa tygodnie po napisaniu 2 Kor, list musiał powstać najpóźniej na przełomie września i października. Każde wydłużenie pobytu apostoła w Macedonii po napisaniu 2 Kor przesuwają o tyle samo wstecz czas jego powstania. O ile apostoł mógł opóźnić wyruszenie do Koryntu? Według wcześniejszego planu zamierzał tylko przejść przez Macedonię (por. 1 Kor 16, 5-6): tamtejsze wspólnoty nie sprawiały mu trudności i na czas przygotowały składkę (por. 2 Kor 8, 1-2; 9, 4), dlatego nie widać powodów dla dłuższego pobytu. Dlatego za bardzo prawdopodobną porę roku napisania 2 Kor (przynajmniej rozdz. 1-9) uznajemy przełom lata i jesieni, tj. wrzesień 55 r. Cytowani w przyp. 3 autorzy opowiadają się za jesienią, wczesną lub późną. Ze względu na to, że z reguły nie podróżowano w okresie zimowym, wydaje się to mniej prawdopodobne.

Waldemar RAKOCY CM

³⁰ Por. J. Murphy-O'Connor, *Paul*, s. 296-297.